

MJESTO I ULOGA EVROPSKE CENTRALNE BANKE U SISTEMU EVROPSKE MONETARNE UNIJE

Arnela Čatak, mr

Rezime: Nesumnjivo je da u svim tržišnim ekonomijama Centralne banke imaju veliku moć i odgovornost za kreiranje monetarno – kreditne politike i stabilnosti novca. U tom cilju se služe brojnim instrumentima i mjerama koje su fleksibilne, odlučne, selektivne i dinamične.

Evropska centralna banka (ECB) zauzima središnju poziciju unutar Evropskog sistema centralnih banaka i ona je centralna institucija monetarne politike Evropske unije. ECB tu politiku provodi dijelom samostalno, a dijelom putem Eurozonskih centralnih banaka. Početni kapital ECB-a iznosio je 5,0 milijardi eura. Uplatu tog kapitala upisale su Eurozonske centralne banke i to srazmjerno populaciji i bruto nacionalnom dohotku njihovih zemalja.

ECB je osnovana 01.06. 1998. godine. 01.01. 1958. godine na snagu stupaju Rimski sporazumi i kreće ideja o ujedinjenju Evrope pod istom monetarnom jedinicom. 1962. godine Marjolinski Memorandum je doveo do prve diskusije o monetarnoj integraciji Evropske Zajednice, i do prvih mjera na polju monetarne kooperacije.

Evropski sistem centralnih banaka (ESCB) je sastavljen od ECB-a i lokalnih centralnih banaka 25 država članica EU. Samo guverneri nacionalnih banaka iz Eurozone imaju učešće. Glavno vijeće ima savjetodavnu i informacijsku ulogu, te ocjenjuje sposobnost za pristupanje Eurozoni. Sjedište ECB-a je u Frankfurtu i njime upravlja Vijeće guvernera. Izvršni odbor čine Predsjednik ECB, potpredsjednik, te po jedan član iz svake od četiri najveće centralne banke Francuske, Njemačke, Italije i Španije. Njihov mandat traje osam godina. Izvršni odbor je odgovoran za provođenje monetarne politike i za davanje uputa nacionalnim centralnim bankama.

Cljučne riječi: Evropska centralna banka, Evropska monetarna unija,

1. FUNKCIJE CENTRALNE BANKE I DRŽAVNA REGULATIVA BANAKA I NOVČANE MASE

Centralne banke u privrednom sistemu i ekonomskoj politici igraju vrlo značajnu ulogu, posebno u realizaciji i kreiranju monetarno-kreditne politike. One imaju posebne odnose s državom i poseban položaj i ulogu u odnosu na ostale banke i monetarno – finansijske institucije. Najsloženije pitanje novčano – kreditne politike je: šta treba da kontroliše centralna (emisiona) banka odnosno, federalni rezervni sistem SAD-a – novčanu ponudu ili kamatnu stopu? Ova dilema se postavlja zbog toga što kreditno – monetarne institucije ne mogu da stabilizuju jedno i drugo istovremeno.¹⁹⁰

Sa svoje strane, izmjena novčane ponude djeluje na kamatnu stopu, djelujući na taj način i na investicije. U sklopu pomenute dileme, kejnzijanci veću nadu za stabilizaciju polažu na fiskalnu, nego na kreditno – monetarnu politiku. S druge strane, monetaristi smatraju da je najvažniji i odlučujući faktor proizvodnje, zaposlenosti i cijena novčana ponuda (novčana masa).

Državna monetarno – kreditna politika uslovljena je strateškim, dugoročnim i ratkoročnim ciljevima društveno ekonomskog razvoja i ekonomske politike. S obzirom na različitosti ciljeva, sredstava i uslova društveno – ekonomskog razvoja, primjetne su razlike državnog regulisanja između pojedinih zemalja. Naravno da sve to zavisi od datih uslova i stanja zdravlja nacionalne ekonomije.

Centralna banka obavlja niz funkcija koje su trostrukog karaktera i to:

1. Funkcije povezane s regulisanjem platnog prometa i njegovom likvidnošću, odnosno emisijom i snabdijevanjem privrede novcem, to je dakle, briga o napajanju privrede odgovarajućom masom novca i odgovornost za njenu likvidnost.
2. Funkcije povezane s regulisanjem kreditnog sistema, tj. drugih banaka. Riječ je o regulisanju kreditne aktivnosti bankarskog sistema u skladu sa potrebama privrednog života, pri čemu Centralna banka onemogućuje neobuzdanu ekspanziju kreditnog novca ili eventualnu oskudicu kredita. Dakle, osim odgovornosti za likvidnost privrede, centralna banka je odgovorna i za likvidnost kreditnog aparata.
3. Funkcije povezane sa međunarodnim platnim prometom, tj. osiguranjem dovoljnih rezervi svjetskih platežnih sredstava. Prema tome, Centralna banka, kao devizni organ zemlje vodi brigu o međunarodnoj likvidnosti zemlje.

Centralne banke su komparabilne sa osnovnim ciljevima ekonomske i monetarno-kreditne politike. Najčešće se primjenjuju slijedeći instrumenti:

- a) Diskontna stopa

¹⁹⁰ Ova pitanja su razmatrana u knjizi Vuje Vukmirice, *Ekonomski i državni menadžment, Beograd, 1996., str.286 – 291.*

- b) Državni vrijednosni papiri
- c) Politika obaveznih rezervi i
- d) Selektivna kreditna politika.

Uporedo sa ovim instrumentima, Centralna banka primjenjuje i druge uključujući razne „preporuke“ i „savjete“, koje su poslovne banke obavezne da sprovedu (dostavljanje podataka o kreditnim aranžmanima, o kreditiranim firmama i njihovom bonitetu i slično). Jedan od najsloženijih problema monetarne politike je analiza kretanja i predviđanje tražnje novca. Novac koji se drži za obavljanje plaćanja, odnosno, vršenje raznih transakcija, zove se transakcioni novac, a novac koji se drži kao dio imovine naziva se „neaktivni novac“. Kretanje tražnje novca gotovo je nemoguće je statistički precizno identifikovati, a naročito zbog postojanja tražnje neaktivnog novca. Otuda je u praksi moguće utvrditi samo približni obim i strukturu kretanja tražnje novca, a na osnovu određenih indikatora. Osnovni indikator je nominalni društveni proizvod.¹⁹¹

Mnogi poznati ekonomisti (M. Fridman, K. Brunner itd.) cijeli problem monetarno – kreditne politike, svode na rješavanje s novčanom masom. U novije vrijeme „monetarizam“, odnosno, kvantitativna teorija novca, doživjela je pravu renesansu. Poznata formula po kojoj „sa povećanjem novčane mase uz nepromjenjenu masu robe cijene moraju rasti, a sa smanjenjem novčane mase, cijene padaju“ nalazi se u svim udžbenicima klasične i savremene ekonomije još uvijek sporo ustupa mjesto onim teorijama novca i formula, koje su, istina, teže, složenije i diferenciranije (uzimaju u obzir niz relevantnih faktora), ai zato i bliže stvarnom ekonomskom životu.

Novčana masa (volumen novca) u savremenim uslovima najčešće obuhvata govov novac izvan bankarskog sektora plus žiralni novac kod centralne banke osim potraživanja poslovnih banaka plus depoziti po viđenju na poštanskim čekovnim računima. Novčanu masu MMF određuje na osnovu gotovog novca u opticaju, depozitnog novca kojim raspoložu domaća lica osim države, a depozitnim novcem se smatraju depoziti kod monetarnih institucija, koje mogu bez ikakvih ograničenja, na zahtjev korisnika, zamijeniti za gotov novac.

2. EVROPSKA CENTRALNA BANKA – BANKA CENTRALNIH BANAKA

2.1. Monetarna politika Evropske centralne banke

Poznati ekonomisti preporučuju obazrivo „baratanje novcem“ i držanje novca na „dovoljnom rastojanju od političara“. Rastojanje između političara i novca ogleda se u položaju centralne banke u odnosu prema uticaju vlade na „baratanje novcem“. U svijetu su prisutna veoma razičita rješenja odnosa između Centralne banke i vlade, odnosno kreiranja monetarne politike.¹⁹²

Posebnu pažnju privlači monetarna politika i Evropska centralna banka (ECB), odnosno Evropski sistem centralnih banaka (ESCB), u kontekstu mjesta i uloge centralnih banakai državne regulative monetarne politike u drugim zemljama, a posebno u SAD-u. Smatra se da je predsjednik sistema federalnih rezervi SAD (Američke centralne banke), poslije predsjednika najmoćniji čovjek na svijetu u SAD-u. On svojim odlukama određuje tpmo ekonomskog rasta Sjedinjenih država i djelimično usmjerava uspone i padove u kretanjima svjetskog biznisa. Direktori, menadžeri, oni koji prate tržišna kretanja, analitičari i političari proučavaju svaku njegovu riječ do najsitnijih detalja. Kada sistem federalnih rezervih podigne ili smanji kamatne stope, bitne promjene, istovremeno, zahvataju tržište u cijelom svijetu.

Postavlja se pitanje, da li je to slučaj i sa predsjednikom Evropske centralne banke? Kako se ESCB određuju kamatne stope? Kakav je položaj ECB u odnosu na organe EU i države članice? Ko i kako odlučuje o tome da li će se voditi ekspanzivna ili restriktivna monetarna politika?

Sva ova pitanja razmatrana su tokom priprema formiranja ECB. Nakon brojnih dilema i različitih prijedloga došlo je do Mاستrihtskog sporazuma o mjestu i ulozi Evropske centralne banke.

Tokom sučeljavanja različitih mišljenja, ukazivalo se na uzroke i posljedice primjene različitih teorija i modela monetarne politike.

U okviru razmatranja veoma složenih pitanja monetarne politike i ECB, posebno ćemo skrenuti pažnju na slijedeće:

1. Funkcije centralne banke i državna regulativa banaka i novčane mase;
2. Ciljevi formiranja i bitne karakteristike ECB;
3. Instrumenti i način sprovođenja monetarne politike ECB, i
4. ECB i politika deviznog kursa evra.

ECB, kao sve centralne banke, igra važnu ulogu i na deviznim tržištima. Za ovo postoje sva osnovna razloga.

Prvi je, što kurs evra utiče na stabilnost cijena u Evropi. Ako vrijednost evra u odnosu na američki dolar rapidno pada, evropska roba odjednom postaje jeftinija nego američka. Posljedica je prilično iznenadni skok potražnje,

¹⁹¹ Kissiger, H., „A New Union in Europe“, *Washington Post*, 12.maj 1998.

¹⁹² Špirić, Nikola, *Evropska unija – uslovi i uslovljavanja*, *Ekonomski fakultet banja Luka*, 2010., Str.137

koji može da dovede do brzog rasta evropskih privreda kada krenu da zadovolje više izvoznih porudžbina. To može da dovede do povećanja opšteg novoa evropskih cijena, naročito zbog toga što izvoz čini tako veliki dio evropskog bruto domaćeg proizvoda.

Drugi osnovni razlog za prisustvo Evropske centralne banke na deviznom tržištu evra jeste da ECB nastoji i da „pruži podršku opštom ekonomskoj politici u Zajednici“, u onoj mjeri u kojoj to ne ugrožava primarni cilj na polju stabilnosti cijena. U tom pogledu, poznato je da devizni kursevi predstavljaju osnovnu determinantnu konkurentnosti industrije. Ako su nestabilni, ekonomski rast počinje da slabi. Podjednako je važno da kurs evra direktno utiče na cijenu robe i usluga koje se prodaju u inostranstvu, kao i na cijenu onoga što Evrolend uvozi. Ako kurs evra raste, mnoge evropske industrije manje su konkurentne i zbog visokih cijena, mogu da postanu nezanimljive i na sopstvenim tržištima.

Kreatori evra smatraju da su pitanja stabilnosti kursa i konkurentnosti toliko važna da u proces definisanja politike kurseva, pored Evropske centralne banke, uključuju i druge institucije. Među njima najznačajniji je Savjet ministarstva ekonomije i finansija Evropske unije, poznat pod nazivom ECOFIN (EU COUNCIL of Economics and Finance Ministers). U suštini ECOFIN je zvanični kanal preko koga zemlje Evropske unije pojedinačno utiču na ekonomsku politiku Evrope.

2.2. Funkcionisanje Evropske centralne banke

Od osnivanja Evropske centralne banke, strategija monetarne politike obezbjeđuje snažnu osnovu za efikasan interni proces odlučivanja i konzistentni okvir za komunikaciju sa javnošću, što ima za rezultat jačanje povjerenjaprema Evropskoj centralnoj banci. Evropska centralna banka i nacionalne centralne banke, kada obavljaju svoje zadatke, ne mogu tražiti instrukcije od bilo kojeg vanjskog organa. Institucije Evropske unije, organi i vlade zemalja članica ne mogu uticati na pojedince i organe procesa odlučivanja Evropske centralne banke u obavljanju njihovih zadataka. U upravljačkoj strukturi Evropske centralne banke imamo tri organa koja su zadužena za pripremu i sprovođenje jedinstvene monetarne politike, te za donošenje odluka Evropske centrane banke i to:¹⁹³

THE GOVERNING COUNCIL/UPRAVNO VIJEĆE – čine ga članovi Izvršnog odbora Centralne banke i guverneri nacionalnih centralnih banaka. Glavne odgovornosti Upravnog vijeća su: određivanje osnovnih smjernica i donošenje odluka potrebnih za osiguranje zadataka datih Evropskoj monetarnoj uniji, formulisanje monetarne politike euro-zone, kao i donošenje odluka koje se odnose na ciljeve monetarne politike, ključne kamatne stope i obezbješenje rezervi u Evropskoj monetarnoj uniji; utvrđivanje potrebnih odluka za njihovu implementaciju.

THE EXECUTIVE BOARD/IZVRŠNI ODBOR – čine ga predsjednik, zamjenik predsjednika i druga četiri člana, predložena od strane zemalja – članica. Glavne odgovornosti Izvršnog odbora su: implementacija monetarne politike u skladu sa smjernicama i odlukama Upravnog vijeća Evropske centralne banke i davanje neophodnih instrukcija nacionalnim centralnim bankama; odgovornost za tekuće aktivnosti Evropske centralne banke. Statutom je određeno da kompetenciju izvršnog odbora predstavlja i implementacija monetarne politike. Ove odgovornosti Izvršnog odbora opravdavaju njegov status primarnog operativnog tijela Evropske centralne banke.

THE GENERAL COUNCIL/GENERALNO VIJEĆE – treće je upravljačko tijelo Evropske centralne banke. Generalno vijeće sačinjava predsjednik i zamjenik predsjednika Evropske centralne banke i guverneri nacionalnih centralnih banaka svih zemalja članica. Drugi članovi Izvršnog odbora mogu učestvovati bez prava glasa, na sastancima Generalnog vijeća. Generalno vijeće ima slijedeće zadatke: prikupljanje statističkih informacija; pripremanje godišnjih izvještaja Evropske centralne banke; pripremanje potrebnih pravila za kreiranje računovodstvenih standarda i standarda izvještavanja; definisanje standarda za politiku zapošljavanja u Evropskoj centralnoj banci.

3. STRATEGIJE I INSTRUMENTI SPROVOĐENJA MONETARNE POLITIKE ECB – MONETARNE FUNKCIJE I OPERACIJE

Evropska centralna banka je najviši monetarni autoritet i najznačajnija institucija koja određuje stabilnost evra. Ona sprovodi fleksibilnu strategiju monetarne politike u okviru evrozona, koja se zasniva na tri osnovna elementa:

- Kontrola novčane mase
- Neposredno praćenje stope inflacije u Evrolendu, i
- Sagledavanje svih drugih pokazatelja vezanih za stabinost cijena.

ECB definiše promjenu u nivou cijena kao godišnje povećanje usaglašenog indeksa cijena na malo (HICP – harmonized index of consumer prices), što je zvanični evropski indeks troškova života. Konkretno, ECB je

¹⁹³ Donlagić, Dženan, *Evropska monetarna unija i Bosna i Hercegovina, Ekonomski fakultet u Sarajevu, 2006., Str.98*

najavila da će preduzeti sve neophodne korake u oblasti monetarne politike, kako bi obezbjedila da stopa inflacije u odnosu na usaglašeni indeks cijena na malo bude najviše 2% ili manje.¹⁹⁴

Kada Glavni savjet Evropske centralne banke konstatuje da novčana masa evra raste suviše brzo ili suviše sporo, ili da se pojavljuju početni znaci inflacije, primjenjuje razne instrumente monetarne politike da bi takvu ekonomiju usmjerio u novom pravcu. U cjelini, ovi instrumenti zasnivaju se na funkcionisanju slobodnog tržišta, što znači da ECB u svom radu ne koristi vještačka ograničenja cijena ili carine u pogledu cijena. Ona sebe jednostavno posmatra kao izuzetno važnog igrača na finansijskom tržištu koji u pogledu investicija ima konkretan cilj: da kontroliše novčanu masu.

Najvažniji instrument monetarne politike ECB su operacije na otvorenom tržištu. One predstavljaju kupovinu i prodaju vrijednosnih papira s ciljem povećanja i smanjenja likvidnosti novčanog tržišta. Ove operacije se mogu izvršiti na više načina. ECB može otvoreno prodavati i kupovati vrijednosne papire na otvorenom tržištu. Međutim, glavna tehnika koju koristi ECB isu otvorene transakcije već transakcije upotrebom tendera. Ove operacije ECB naziva glavne operacije za refinansiranje. One, istovremeno, pokazuju kakvu ulogu igraju kamatne stope kao instrument monetarne politike. U tom kontekstu, glavna odluka koju treba da donese Savjet guvernera je da utvrdi visinu kamatne stope koja će biti primjenjena za glavne operacije za refinansiranje.

ZAKLJUČAK

ECB je novi oblik centralne banke sa svim osobinama savremene moderne centralne banke i cijelim arsenalom instrumenata monetarne politika kojima se djeluje na ekonomski razvoj i stabilnost valute. Posmatrajući cjelokupnu normativno-pravnu regulativu, može se reći da je Evropska centralna banka najsamostalnija centralna banka koja je ikad stvorena. To znači da kratkoročna politička korist ne igra glavnu ulogu u definisanju monetarne politike EU.

ECB je odgovorna za stabilnost cijena u cijeloj zoni evra kao jedinstvene valute. ECB ima i druge odgovornosti, sem održavanja stabilnosti cijena. Od nje se zahtjeva da podrži opštu ekonomsku politiku Evropske unije, pod uslovom da to ne utiče na održavanje stabilnosti cijena. ECB povremeno interveniše na deviznim tržištima. Sem toga, odgovornost Evropske centralne banke je i da obezbjedi efikasno regulisanje međusobnih plaćanja u cijelom Evrolendu. Rukovođenje procesom međusobnih plaćanja prije svega obuhvata nadzor nad evropskim kompjuterizovanim sistemom platnog prometa, poznatog kao „transevropski automatizovani sistem regulisanja ukupnih plaćanja preko vremenski realnog ekspresnog transporta“ (Target – Trans European Automated Realtime Gross settlement Express Transfer system). Konačno, odgovornost Evropske centralne banke jeste da štiti finansijske rezerve (npr., devizna sredstva, hartije od vrijednosti, zlato) zemalja članica.

LITERATURA

1. *European Central Bank, the Monetary Policy of the European Central Bank, 2004.*
2. *Kešetović, Izudin, Novac i bankarski sistem, FERi, Tuzla, 20002.*
3. *Kissiger, H., A New Union in Europe, Washington Post, 1998.*
4. *Perišin, Ivo, Šokman, Antun, Lovrinović, Ivan, Monetarna politika, Fakultet ekonomije i turizma, Pula, 2001.*
5. *Špirić, Nikola, Evropska unija – uslovi i uslovljavanja, Ekonomski fakultet Banja Luka, 2010.*

¹⁹⁴ Špirić, Nikola, *Evropska unija – uslovi i uslovljavanja, Ekonomski fakultet Banja Luka, 2010., Str.153*